Floravaktarna i Skåne Rapporterar

Knutört i Skåne

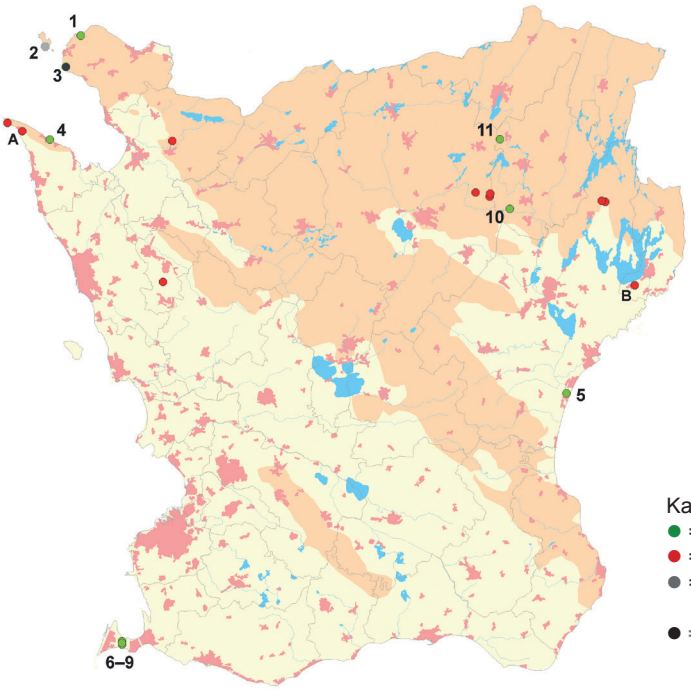
Kjell-Arne Olsson & Charlotte Wigermo

Figur 1. På en hästbetad strandäng vid Gropahålet söder om Yngsjö har knutört en ganska rik förekomst som dock hotas av pågående igenfyllad. Foto: K.-A. Olsson.

För fyra decennier sedan var det inte lätt för en glad amatör som mig (KAO), utan så många kontakter i den botaniska världen, att vaska fram lokaler för växter jag gärna ville se. Det var före Internet, Artportal och moderna landskapsfloror med mera precisa lokalangivelser. För mig, som på den tiden ofta vistades i det nordvästra hörnet av Skåne, kom John Krafts *Floran i Brunnby socken med Kullaberg* (Kraft 1982) därför som en välkommen källa till många nya växtplatser. Bland ett flertal sådana fanns uppgiften om att knutört *Lysimachia minima* skulle vara ”talrik på parkeringen vid Mölle kapell” (lokal A på kartan). Det var en tydlig angivelse och när jag väl tagit mig dit behövde jag inte krypa omkring länge bland de parkerade bilarna, förrän jag hittade den lilla, oansenliga örten. Ett nytt × i min nötta *Skånes Flora* (Weimarck 1963).

Några år senare, närmare bestämt 1985, hade jag glädjen att själv vara med om att hitta en lokal för knutört. En dag i slutet av augusti åkte jag till Gualöv för att se efter vilka växter jag kunde hitta på skräpmarkerna kring sågverket Trollwood (lokal B på kartan). Här var den grusiga marken öppen och hade en gles vegetation där det tidigare legat staplar av stockar. Dessutom var här fuktigt då man bevattnade virkesupplagen i området för att stockarna inte skulle torka ut och spricka. Detta gjorde att betingelserna var perfekta för många små, konkurrenssvaga arter. Och resultatet dröjde inte! Med stigande puls noterade jag hundratals exemplar av huvudtåg *Juncus capitatus* (som jag bara sett en gång tidigare vid Kulla-Gunnarstorp) och rikligt med dvärgjohannesört *Hypericum humifusum*. En annan ovanlig växt jag som bonus kunde notera i området var klubbfibbla *Arnoseris minima*. För att visa lokalen för vännen Tord Holm åkte vi tillsammans till Trollwood några dagar senare. Ytterligare fina fynd lät inte vänta på sig. Strax fann vi rikligt

Karta. Knutört i Skåne efter 1988.
● = återfunnen 2020–2023,
● = inte återfunnen 2020–2023
● = lokalen på Hallands Väderö (upptäckt 2011)
● = ej besökt

med dvärglin *Radiola linoides* men även knutört, vilket gladde oss mycket (bara tre exemplar men det räknas ju också). Av något vanligare arter kunde vi även anteckna småfruktig jungfrukam *Aphanes inexpectata*, vårtåtel *Aira praecox*, pyssingtåg *Juncus minutulus* och rödmire *Lysimachia arvensis*.

Redan 1916 hade statsgeolog Harald Johansson noterat knutört och ett flertal anda ”dvärgväxter” på en fuktig trädesåker nära kyrkan i Gualöv som ligger 1 kilometer västerut. Området vid Trollwood var till sin karaktär att liknas vid en fuktig träda. Det var en unik biotop som nu är försvunnen sedan länge. Arter som knutört och huvudtåg har inte setts till sedan mitten av 1990-talet och sågverket lades ner omkring 2010. Området där de små rariteterna växte en gång i tiden är nu ung björkskog.

Knutört är en av våra minsta landlevande kärlväxter, ofta endast någon enstaka centimeter hög. Blommorna, som är små och oansenliga, sitter oskaftade i bladvecken av de 3–5 m.m. långa, tillspetsade bladen. Frukten är en liten, klotrund kapsel som öppnar sig med ett lock. Knutört är en viveväxt Primu-

Figur 2. Knutört. Foto: Åke Svensson.

Figur 3. Bestånd av knutört med mogna kapslar. Foto: Åke Svensson.

Figur 4. På en grusig skogsväg i Ö. Broby sn växer ett litet bestånd med knutört (lokal 11). Foto: Åke Svensson.

laceae och nära släkt med välkända växter som strandlysing *Lysimachia vulgaris*, skogsstjärna *L. europaea* och rödmire *L. arvensis*. Knutört kan kanske förväxlas med dvärglin, som den ofta växer tillsammans med. Dvärglin har dock motsatta blad och skaftade blommor.

Knutört är en liten ettårig, konkurrenssvag ört som behöver öppen mark för att trivas. Dess lokaler är oftast sandiga och fuktiga. Man kan hitta den på exempelvis markblottor på strandängar, i sandiga dikesskärningar och i fuktiga sandtag. Åtminstone tidigare växte den även på fuktiga, sandiga åkerträdor. Den tycks inte vara beroende av kalkrik mark och tål en viss saltpåverkan.

Knutört har en kosmopolitisk utbredning. Om än ovanlig och ojämnt spridd är den en ursprunglig växt över stora delar av Eurasien, Nord- och Sydamerika samt delar av Nord- och Östafrika. I Norden finner man den i de kustnära delarna av Danmark, södra Norge och sydvästra Finland. Den saknas på Island. I Sverige är knutört känd från de flesta landskapen i Götaland, mest frekvent utmed Västkusten.

Knutört har alltid varit en mycket ovanlig art i Skåne även om den troligen var något mindre sällsynt fram till mitten av 1900-talet. Redan Leche anger knutört från Skåne i början av 1740-talet: ”Crescit in agris arenosis ad Sandby, Vegeholm & albi.” [”Växer på sandiga åkrar/fält vid Sandby, Vegeholm och andra ställen.”] (Leche 1744). Sammanlagt har den noterats från omkring 100 lokaler under årens lopp, men då den är obeständig på enskilda lokaler har den knappast varit känd från mer än något 10-tal lokaler vid varje enskild tidpunkt.

Under inventeringen för Skånes flora 1989–2005 noterades knutört från 13 rutor á 2,5 × 2,5 km. När floraväktarna besökte dessa lokaler 2020–2023 återfanns den på 10, varav 4 utgörs av närbelägna förekomster på Skanörs ljung i Vellinge kommun. På 8 av lokalerna kunde färre än 100 plantor räknas in. Något fler – drygt 300 plantor – noterades på en liten hästbetad strandäng intill Gropahålet, Helgeås utlopp i Östersjön. Om den lyckats hålla sig kvar finns kanske den rikaste förekomsten på Hallands Väderö. Där gav knutört en röd ton åt flera kvadratmeter av strandängen 2011. På denna lokal växte den tillsammas med borstsäv *Isolepis setacea*, en annan av våra sällsynta dvärgväxter. Knutört uppgavs från Väderöns östsida under perioden 1808–1920. Vid stenbrottet sydväst om Dagshög i V. Karups sn har knutört varit känd genom Sten Selanders fynd på 1950-talet och fram till Mats Gustafssons noteringar i slutet av 1980-talet (Gustafsson 1996). Dessvärre besöktes inte heller denna lokal under floraväktarnas inventering 2020–2023. Såväl Hallands Väderö som denna lokal pockar därför på besök av skarpögda floraväktare kommande växtsäsong.

Tabell. Aktuella lokaler för knutört i Skåne efter 1988.

	Kommun	Socken	Lokal	Koordinat Rikets nät	Antal
1	Båstad	Hov	450 m NNV Dalen	6262786-1306996	72 plantor
2	Båstad	Torekov	Hallands Väderö. 500 m SV Lotsstugan	6260613-1300146	4 m^2 (2011)
3	Båstad	Västra Karup	Dagshög, i och kring stenbrottet	6256554-1303780	Ej besökt
4	Höganäs	Brunnby	Nabbens naturreservat	6242650-1301040	15 plantor
5	Kristianstad	Åhus	N Gropahålet. O bron över Helgeå	6193505-1401118	335 plantor
6	Vellinge	Skanör	Skanörs ljung. 150 m NNO Ammerännans utlopp	6144861-1315047	2 plantor
7	Vellinge	Skanör	Skanörs ljung. 1,4 km VSV Gyeholmen	6145328-1314984	22 plantor
8	Vellinge	Skanör	Skanörs ljung. 800 m N Ammerännans utlopp	6145529-1314987	30 plantor
9	Vellinge	Skanör	Skanörs ljung. 350 m N Ammerännans utlopp	6145153-1314977	40 plantor
10	Östra Göinge	Gryt	500m NV Spånga	6229190-1390131	1 planta
11	Östra Göinge	Östra Broby	150 m N Norreskog	6242708-1388233	9 plantor

Det är inte alltid så lätt om man är liten, åtminstone inte om man kommit till världen som en knutört. Då är livet kort och en mängd faror hotar i form av ett torrare klimat, dränering, igenväxning, bebyggelse etc. Det är inte bara hos oss som konkurrenssvaga, anuella växter, som är anpassade till ett liv i tillfälliga vattensamlingar och periodvis fuktiga sänkor, är minskande utan de är starkt hotade över hela världen. Det finns en mängd arter, vissa mycket märkliga, som är beroende av sådana ståndorter och vilkas förekomster nu minskar i snabb takt (Jan Thomas Johansson i mejlkonversation).

Knutört växer i miljöer som ofta är mer eller mindre tillfälliga och föränderliga. De försvinner snabbt vid även måttlig igenväxning eller som en följd av ändrade hydrologiska förhållanden. De flesta av dagens lokaler finns på betade strandängar och här är det viktigt att betestrycket hålls uppe så att det genom hävd och tramp bildas öppna ytor som gynnar knutört och andra småvuxna, ettåriga växter. Många av dessa lokaler är belägna i naturreservat och här måste skötseln anpassas till dessa dvärgväxters behov av konkurrensfria, fuktiga ytor. Det är även viktigt att grustag som fortfarande är öppna och fuktiga bevaras i framtiden.

Knutört må vara en liten och oansenlig växt som inte gör så mycket väsen av sig, men om den skulle försvinna från vårt landskap, skulle det vara en stor förlust för vår natur. Då skulle vi utan tvekan även gå miste om flera andra hotade arter som har liknande krav på sin miljö.

Referenser

Gustafsson, M. 1996. *Kulturlandskap och flora på Bjärehalvön*, Lund.
Kraft, J. 1982, *Floran i Brunnby socken med Kullaberg*, Lund.
Leche, J. 1744. *Primitiae florae Scanicae.*
Olsson, K.-A. & Wigermo, C. 2015, Huvudtåg i Skåne, *Bot.Not. 148:4*.
Weimarck, H. 1963. *Skånes Flora*. Malmö.